

IMOM AD-DORIMIY: HAYOTI, ILMIY MEROSI VA HADIS ILMIDAGI O'RNI

*Toshkent Islom instituti 4-kurs talabasi
Jo'ramirzaev Islomjon*

Islom tarixida hadis ilmini rivojlantirgan ko'plab ulug' muhaddislar mavjud bo'lib, ularning orasida Imom ad-Dorimiy alohida o'ringa ega. U o'zining ishonchli rivoyatlari, kuchli ilmiy salohiyati va eng muhimi, mu'tabar hadis to'plami — "Sunan ad-Dorimiy" bilan tanilgan.

Muhadisning to'liq ismi Abu Muhammad Abdulloh ibn Abdur-Rahmon ibn al-Fazl as-Samarqandiy ad-Dorimiy bo'lib, Hijriy 181-yilda (Milodiy 797-yilda) Samarqandda tug'ilgan. "Dorimiy" nisbatini u Dorim qabilasiga mansubligidan olgan. U yoshligidan ilm talabida bo'lib, ko'plab ulamolardan hadis, fiqh va boshqa islomiy fanlarni o'rgandi.

Barcha manbalarda Imom Dorimiy yoshlik chog'laridanoq akl-zakovati, o'tkir zehni, ayniqsa, eslab qolish qobiliyatining o'ta kuchliligi bilan barchani hayratga solganligi aytib o'tilgan. U hadislarni to'plash bilan cheklanmay, isnodlarining ishonchliligiga, uzluksizligiga va roviylar soniga ham katta e'tibor berdi.

Olim ilmiy safarlarini Xuroson shaharlaridan boshlaydi. Jumladan, mashhur hofiz Nazr ibn Shumayldan (vaf. 203/818 y.) Marv shaxrida ko'p hadis tinglaydi.

So'ngra Iroqqa borib, Bag'dod, Vosit, Kufa, Hiyt kabi shaharlarida yetuk olimlardan hadis o'rganadi. Imom Dorimiy o'zining "Sunan asarida ikki yuz ellikdan ortiq ustozdan hadis rivoyat qilgan. Shuningdek, uning yaqinlari, qarindoshlari ilm ahllaridan bo'lganligi ta'kidlanadi. Jumladan, tog'asi Abu Usoma Axmad ibn Muoviya hadis roviylaridan bo'lib, uning shogirdi Abu Shua'yb Ismoil ibn Mahlad al-Barrod as-Samarqandiy haqida Sam'oniylar xabar bergan. Abu Xafs an-Nasafiy qayd etishicha, Imom Dorimiy akasining o'g'li Abu Ahmad al-Fazl ibn Muhammad Dorimiy Muxammad ibn Ishoqdan hadislar rivoyat qilgan.

Imom ad-Dorimiy o'z zamonasining yetuk muhaddisi, zohid va taqvodor allomasi bo'lgan. U quyidagi mashhur muhaddislardan ilm olgan: Yahyo ibn Ma'in, Abu Usama, Abdurrazzoq as-San'aniy, Sufyon ibn Uyayna, Is'haq ibn Rohavayh

Shuningdek, Imom al-Buxoriy va Imom Muslim kabi yirik muhaddislar undan hadis rivoyat qilganlar. Bu esa uning ilmiy salohiyatini ko'rsatadi.

Sunan ad-Dorimiy asar hadis ilmi tarixidagi muhim to'plamlar qatoriga kiradi.

Ba'zilar bu kitobni "Musnad" desa-da, undagi hadislar bobotartib asosida joylashtirilgani sababli u Sunan tipidagi hadis to'plamiga kiradi.

Ushbu asarda taxminan 3500 ga yaqin hadis mavjud.

Muallif hadislarni faqat jamlab qolmay, ba'zan ularga izoh ham bergan.

Asarning o'ziga xos jihatlari:

Hadislar sahih va hasan darajasidagi rivoyatlardan iborat.

Taqvo va zohidlik: Dorimiy ortiqcha dunyoga ruju qo'ymagan, faqat ilm va hadis bilan mashg'ul bo'lgan.

Haqqgo'yligi: U ba'zi mashhur roviylar haqida tanqidiy fikr bildirgan, masalan, Ibn Kullab va Mu'tazila oqimiga qarshi fikrlar bildirgan.

Aslni saqlashga intilishi: U hadis rivoyatida nafaqat isnod (roviylar zanjiri), balki matnning to'g'riligiga ham alohida e'tibor bergan.

Dorimiy ortiqcha dunyoga ruju qo'ymagan, faqat ilm va hadis bilan mashg'ul bo'lgan.

U ba'zi mashhur roviylar haqida tanqidiy fikr bildirgan, masalan, Ibn Kullab va Mu'tazila oqimiga qarshi fikrlar bildirgan.

U hadis rivoyatida nafaqat isnod (roviylar zanjiri), balki matnning to'g'riligiga ham alohida e'tibor bergan.

Imom ad-Dorimiyning asari keyingi avlod muhaddislariga katta ta'sir ko'rsatdi. Uning "Sunan" kitobi ko'plab hadis ulamolari tomonidan isnodli, ishonchli manba sifatida ishlatilgan.

Zamonaviy islomiy ilmiy doiralarda ham "Sunan ad-Dorimiy" nashr etilib, tahqiq va sharhlar bilan tadqiq qilinmoqda.

Imom ad-Dorimiy islom ilm-fan tarixida chuqur iz qoldirgan ulug' muhaddisdir. Uning "Sunan" kitobi nafaqat hadis ilmi, balki aqida, fiqh va ijtimoiy hayotga oid bilimlarning nodir manbaidir. Hanafiy va boshqa fiqhiy mazhablarga mansub ulamolar bu asardan keng foydalanishgan. U kishi o'zidan keyingi ko'plab olimlar uchun ilmdan o'zlikni topish namunasi bo'lib qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sunan ad-Darimiy (tahqiqli nashr), Maktabat al-Ma'arif, Riyadh.
2. Dhahabi, Siyar A'lām an-Nubalā', vol. 12.
3. Ibn Hajar, Tahdhīb at-Tahdhīb.
4. Al-Azami, Studies in Early Hadith Literature.